

BALTA DROBULĖ

Antanas Škėma

baltos lankos

Antanas Škëma

Balta drobulë

Romanas

baltos lankos

Redakcinė pastaba

Nuo dvidešimto amžiaus 10-ojo dešimtmečio Lietuvoje plito daugiau ar mažiau pataisyti Antano Škėmos romano „Balta drobulė“ (1958) leidimai. Šiuose leidimuose paprastai būdavo adaptuojami ir linksniuojami personažų vardai (pavyzdžiui, Tony – Tonis, Stanley – Stenlis), sulietuvinami vietovardžiai (pavyzdžiui, New Yorkas – Niujorkas), kursyvu paryškunami svetimžodžiai, o rašyba ir skyryba priartinamos prie šiandienos gramatikos normų (pavyzdžiui, taisomi tokie žodžiai kaip „tur būt“, „po piet“, „rugpiūtis“, „spiaudyklė“, „surrealizmas“, išplėstinių aplinkybių ir prijungiamųjų sakinių skyryba iš vienos pusės ir kt.). Taip pat būdavo koreguojama dvidešimto amžiaus vidurio lietuvių kalbai būdinga vietininko vartosena (pavyzdžiui, „ranka baltoje pirštinėje“), kai kurių žodžių gramatinė giminė (pavyzdžiui, „šinšilas“, „blakstienai“). Kai kada tokie taisymai ne tik ardydavo originalią romano ritmiką, bet ir šiek tiek pakeisdavo reikšmę: pavyzdžiui, pagal dabartines normas patikslinus žodžio „šinšila“ giminę, dingsta romano pabaigoje pateikiamo Antano Garšvos palyginimo su šinšila („Jo veidas šinšilo“, p. 222) paralelė su 8-ame skyriuje minimu šinšilų patinėliu („šinšilas nerviškesnis, kaip dauguma vyrų“, p. 118).

Aptariant „Baltą drobulę“ ne vien egzistencializmo, nihilizmo idėjų kontekste (plg. Rimvydo Šilbajorio, Vytauto Kavolio, Loretos Mačianskaitės ir kitų tyrėjų tekstus), bet ir kaip egzodo lietuvių literatūros kūrinį, šiandieninės vartosenos požiūriu „nesutvarkyta“ A. Škėmos kalba leidžia apmąstyti labai įvairią (kultūrinę, geografinę, kalbinę) išvietintumo, bežemiškumo, istorinių traumų patirtį. Todėl šis leidimas parengtas pagal išėivijoje Kosto Ostrausko, Alfonso Nykos-Niliūno ir Algirdo Landsbergio išleistą A. Škėmos „Raštų“ pirmąjį tomą (Chicago: A. Škėmos raštų leidimo fondas, 1967) ir jo faksimilėmis Lietuvoje išleistą romaną (Antanas Škėma, „Balta drobulė“, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1990): pasirinkta perteikti romano rašymo metu vyravusią rašybą, skyrybą, taip pat leksikos ir sintaksės ypatumus, kuriančius romano ritmiką ir atliepiančius jame aprašomas situacijas. Atliktos tik minimalios korekcijos: tiesioginė kalba išskirta brūkšniais (originale ji skiriama kabutėmis); suvienodinta simbolinių pavadinimų rašyba su kabutėmis, taip pat brūkšnelio, o ne brūkšnio rašyba tarp artimos reikšmės žodžių; uždarnosios kabutės pakeistos į šiuo metu vartojamus „šešetukus“. Kitus rašybos ir skyrybos nenuoseklumus, pasitaikančius A. Škėmos tekste ir pagal šios dienos normas laikytinus klaidomis, stengtasi perteikti nepakeistus.

Išnašose, pasinaudojant Lietuvoje išleistų A. Škėmos „Rinktinių raštų“ pirmajame tome (Vilnius: Vaga, 1994) Algimanto Bučio ir Dovydo Judelevičiaus parengtais komentarais, patikslintais ir papildytais L. Mačianskaitės ir Virginijos Savickienės sudarytame rinkinyje „Žingsniai ir

laiptai“ (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010), pateikiami kai kurie užsienio kalbų žodžių ar fragmentų vertimai, komentuojami neįprastesni skoliniai. Nuorodos į pasaulinį meną ar filosofiją, minimos realijos šiame leidime nėra aptariamoms. Jos smulkiai išdėstytos ir paaiškintos „Žingsniuose ir laiptuose“ (p. 346–353), taip pat L. Mačianskaitės monografijoje „Antano Škėmos Balta drobulė: pasaulis ir diskursas“ (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998).

Įvadas

B. M. T. Broadway line. Ekspresas sustoja. Antanas Garšva išeina į peroną. Šešios iki keturių po piet*. Jis žingsniuoja apytuščiu peronu. Dvi negrės žaliom sukniom stebi išeinančius. Garšva užtraukia škotiškų marškinių ziperį. Šąla rankų ir kojų pirštai, nors rugpiūčio mėnuo New Yorke. Jis lipa laiptais aukštyn. Blizga išblizginti mokasinai. Ant dešinio mažojo piršto – auksinis žiedas, motinos dovana, senelės prisiminimas. Žiede išgraviruota: 1864 metai, sukilimo metai. Šviesiaplaukis bajoras pagarbiai suklupo prie moters kojų. Gal aš mirsiu, gerbiamoji ponija, jei žūsiu – paskutiniai mano žodžiai bus – aš jus myliu, atleiskite už drąsą, aš myliu tave...

Garšva eina požeminiu koridoriumi. Į 34-tąją gatvę. Vitrinose stovi manekenai. Kodėl neįrengia panoptikumų šitokiose vitrinose? Sakysim, vaškinis Napoleonas rymo užkišęs ranką už atlapo, o šalia jo – vaškinė mergaitė iš Bronxo. Suknios kaina tik dvidešimt keturi doleriai. Tik tik tik tik. Širdis per greit plaka. Noriu, kad sušiltų rankų ir kojų pirštai. Negerai šalti prieš darbą. Mano kišenėje tabletės. Tvarkoj.

* Čia ir toliau tekste išlaikoma autorinė A. Škėmos rašyba ir skyryba, ne visada atitinkanti šiandienos normas. Žr. redakcinę pastabą (p. 5–7).

Daugelis genijų sirgo. Be glad you're neurotic.* Knygą parašė Louis E. Bisch, M. D., Ph. D.** Du daktarai viename. Dvigu-
bas Louis E. Bisch tvirtina: Aleksandras Didysis, Cezaris, Napoleonas, Michelangelo, Pascalis, Pope, Poe, O. Henry, Walt Whitmanas, Moljeras, Stevensonas – neurastenikai. Sąrašas įtakingas. Pabaigoje: dr. L. E. Bisch ir Antanas Garšva.

Ir Antanas Garšva pasuka dešinėn. Vėl laiptai. Per daug laiptų, jie kartojasi. Surrealizmas žlunga? Tegul. Aš pastatysiu šventos Onos bažnyčią Washington skvere (tesiuanta Napoleonas, norėjęs ją perkelti į Paryžių), ir į vidų įeis dailios vienuolės su geltonom žvakėm nekaltose rankose. Elena matė, kaip iš Vilniaus 1941 metais vienuoles vežė bolševikai. Jas vežė nuvalkiotame sunkvežimukyje, toji gatvė nelygiai išgrįsta, sunkvežimukas kratė, ir stačios vienuolės griuvinėjo, jos nebuvo sportininkės. Kampuose stovėjo sargybiniai ir šautuvų buožėmis stumdė ant jų virstančias vienuoles. Vienai jie praskėlė kaktą, ir vienuolė nenušluostė kraujo, gal ji neturėjo nosinės.

Antanas Garšva, pro „Gimbels“ konfekciono stiklines duris, išeina į gatvę. Jis prilaiko duris, kol prasmunka šlaukuota mergina, krūtys aiškiai dirbtinės, šešiasdešimt septyni centai pora. Jis jos nebematys. Elena – jis jos nebematys. Elena, aš tau padovanosiu karneolio žiedą ir užmirštą tramvajaus vagoną Queens aikštėje. Elena, tu man nulipdysi bajoro

* Džiaukis, tu neurotikas (angl.).

** Medicinos mokslų daktaras (*medicinae doctor*), filosofijos mokslų daktaras (*philosophiae doctor*) (lot.).

galvą, ji namo karnize, Pylimo gatvėje, Vilniuje. Elena... nenorėk, kad verkčiau.

Antanas Garšva eina trisdešimt ketvirtąja. Į savąjį hotelį. Štai užkandinė. „7 up“, coca-cola, sendvičiai su kumpiu, sūriu; itališki su saločiais. Štai krautuvė. Stiprūs batai iš Anglijos, languotos kojinės. Elena, tau padovanosiu kojines. Tu nesi tvarkinga, tu kreivai užmauni kojines, siūlė nusisukusi, numauk jas, numauk. Aš pats užmausiu nupirktąsias. Stangriai. Elena, man patinka kartoti tavo vardą. Prancūziško valso tempe. Ele na Ele na Ele na Ele na Ele na a. Truputėlis graudulio, truputėlis skonio, esprit*. Pangloss buvo metaphysicotheologicocosmonigologijos profesorius. Akmenys reikalingi tvirtovėms statyti, skelbė jis. Keliai yra susisiekimo priemonė, skelbė vienas susisiekimo ministeris. Tavo vardas reikalingas tave prisiminti. Viskas išmintinga. Noriu vėl bučiuoti tave. Išmintingai. Tik į lūpas, tik į lūpas. Aš nubrėšiu magiškąją kreida Tristano ir Izoldos kardą ant tavo kaklo. Žemiau kaklo tavęs nebučiuosiu. Tik tik, tik tik. Dėkui Dievui, jau nebešala rankų ir kojų pirštai. Ele na Ele na Ele na Ele na Ele na a. Štai ir mano hotelis.

Antanas Garšva įeina pro duris for employees**, jis mosteli ranka watchmanui*** stiklinėje būdelėje, jis ištraukia iš juodos lentos baltą kortelę. Kortelėje – pavardė, elevator operator****, dienos, valandos. Cakt, išpunchuoja*****

* Gyvas protas, sąmojis (pranc.).

** Tarnautojams (angl.).

*** Sargui, budėtojui (angl.).

**** Liftininkas (angl.).

***** Pažymi laiką (*punch*) (angl.).

laikrodį metalinėje dėžutėje. Keturi valandos ir viena minutė. Širdis tik, laikrodį cakt. Watchmenai vaikščioja naktimis, pasikabinę ant pilvų laikrodžius odinėse makštyse ir punčiuoja laiką. Hotelio užkampiuose įmontuoti plieniniai stiebeliai. Cakt – išpunčiuota. Laikrodį lyg kekšę vaikščiojanti per namus. Po dviejų valandų watchmanas gali surūkyti cigaretę, ir laikrodį ilsisi ant jo nudribusio pilvo. Mano pilies miręs saulės laikrodį miega ant smėlio – rašo lietuvis poetas.

Antanas Garšva lipa laiptais žemyn į rūsį. Jis sutinka negrą, kuriam ledams gaminti mašina nutraukė dešiniąją ranką iki alkūnės. Negras klausia.

– Kaip gyveni?

Garšva atsako.

– Gerai, o tu?

Negras neatsako ir lipa į viršų. Vieną kartą jis staiga pajuto karštį, ranka nukrito ant ledo gabalo, tur būt, ranka sušildė ledą. Šis negras – fanatikas. Ledui paaukoti nuosavą ranką? Herojiškas žygis. Negrui moka dolerį ir keturiolika centų į valandą.

Antanas Garšva eina rūsio koridoriais. Pasienuais išrikiuotos skardinės statinės. Šildomieji vamzdžiai išrangyti lubose. Jie pasiekiami ranka. Nėra reikalo. Pirštai šilti. Kraujo transfūziją atliko pats organizmas. Leonardo da Vinci be reikalo domėjosi anatomija. Geriau jis būtų nutapęs dar vieną „Paskutinę Vakarienę“, ant drobės vakarienė nepelytų. Geriau aš būčiau nenuėjęs į taverną ir nekalbėjęs su simpatingu Elenos vyru.